

VZW Auschwitz in Gedachtenis stelt voor

De bevrijding van de kampen

Ontwerp: Sarah Timperman

Wetenschappelijk advies: Frédéric Crahay
Johan Puttemans
Jean-François Forges

Audiovisuele getuigenissen: Stéphanie Perrin

Beheer: Philippe Mesnard

Dank aan:

Georges Boschloos (vzw Auschwitz in Gedachtenis)
Anne Cherton (Joods museum van België)
Marie-France Hanon (Carcob)
Olivier Hottos (Joods museum van België)
Catherine Massange (Fondation pour la Mémoire contemporaine)
Laurence Schram (Kazerne Dossin)
Anneleen Spiessen (vzw Auschwitz in Gedachtenis)
Jo Szyster (Union des progressistes juifs de Belgique)
Emmanuel Verschuere (vzw Auschwitz in Gedachtenis)
Daniel Weysow (vzw Auschwitz in Gedachtenis)

Vertaling: Gorik de Henau

en de opvang van de gedeporteerden

Deze tentoonstelling wordt
u aangeboden door de
vzw Auschwitz in Gedachtenis

Met steun van

*Audiovisuele getuigenissen
kunnen geraadpleegd
worden dankzij de
aangebrachte QR-codes.*

DEPORTATIE EN DE NAZICONCENTRATIEKAMPEN

Het concentratiekamp is een bepalende instelling van het nationaalsocialistische regime. Vanaf 1933 worden politieke tegenstanders (communisten, sociaaldemocraten, syndicalisten) en 'asocialen', en daarna ook getuigen van Jehova en Joden, naar concentratiekampen gedeporteerd en preventief opgesloten.

❑ Dachau werd geopend op 21 maart 1933 en was het eerste grote concentratiekamp (foto genomen door een SS-fotograaf in juni 1938).

© Bundesarchiv

Als de oorlog uitbreekt, worden verzetsstrijders en tegenstanders uit heel bezet Europa naar die kampen gedeporteerd. Ze worden er gedwongen tewerkgesteld en ingezet voor de noden van de Duitse oorlogseconomie. Na de moordpartijen op Joden in het oosten beginnen vanaf september 1941 ook de vernietigingskampen te opereren. De terechtstellingscentra in Chelmno, Belzec, Sobibor en Treblinka dienen uitsluitend als vernietigingskampen, terwijl Auschwitz-Birkenau en Majdanek een gemengde functie hebben; het zijn zowel concentratie- als vernietigingskampen.

❑ Appel in het kamp van Buchenwald. De gevangenen zijn Duitse Joden die gearresteerd werden tijdens de Kristalnacht (9-10 november 1938).

© United States Holocaust Memorial Museum

© United States Holocaust Memorial Museum

❑ Gevangenen aan het werk in Majdanek (1941-1944).

❑ Selectie van Hongaarse Joden aan de treinsporen te Birkenau tijdens de lente van 1944. Foto uit het Auschwitz Album, een verzameling van beelden genomen door SS'er Bernard Walter, hoofd van de dienst identificatie van Auschwitz. Dit gebeurde tijdens de massieve deportatie van de Hongaarse Joden naar Birkenau in mei en juni 1944.

© Yad Vashem

IN HET OOSTEN: MAJDANEK WORDT ONTDEKT EN AUSCHWITZ GEËVACUEERD

Getuigenis

▶ Augustus 1944. De verbrandingsovens met verkoelde resten van slachtoffers in Majdanek. De SS diende het kamp in allerijl te ontruimen en had daardoor de tijd niet alle installaties te doen verdwijnen. Een Sovjetsoldaat wandelt langs de beschadigde ovens.

Vanaf de zomer van 1944 krijgt het Reich te maken met grote geallieerde offensieven. In het oosten is Majdanek het eerste grote kamp dat door de Sovjets wordt bevrijd; ze ontdekken er crematoria, massagraven en ook stapels kleren en koffers die toebehoorden aan uitgeroeide Joodse slachtoffers.

Vanaf de herfst van 1944 begint de SS het complex in Auschwitz-Birkenau op te ruimen. De gevangenen worden geleidelijk weggehaald en overgebracht naar andere kampen in Midden-Duitsland; de uitroeiing in de gaskamers wordt stopgezet en de installaties worden ontmanteld. De algemene evacuatie van ongeveer 58 000 gedetineerden vindt plaats op 17 januari 1945. Zowat 9 000 gevangenen, de meesten totaal uitgeput of zwaar ziek, blijven ter plaatse, samen met wie aan de evacuatie ontsnapt door zich te verstoppen.

Ik liet me ziek verklaren en in de ziekenboeg opnemen. Ik bleef in het kamp. We werden bewaakt door leden van de *Volkssturm*, want de SS'ers waren vertrokken. Dat was een soort lokale militie, oude mannen die ze een geweer hadden gegeven en die ons moesten bewaken. Maar op een ochtend kwam er een Duitse *Wehrmacht*-patrouille. Ik hoorde hoe ze iedereen uit de blokken haalden, zogezegd voor evacuatie, en dan hoorde ik de kapitein in het Duits aankondigen dat ze mitrailleurs zouden opstellen. Toen ben ik meteen in de sneeuw gedoken.

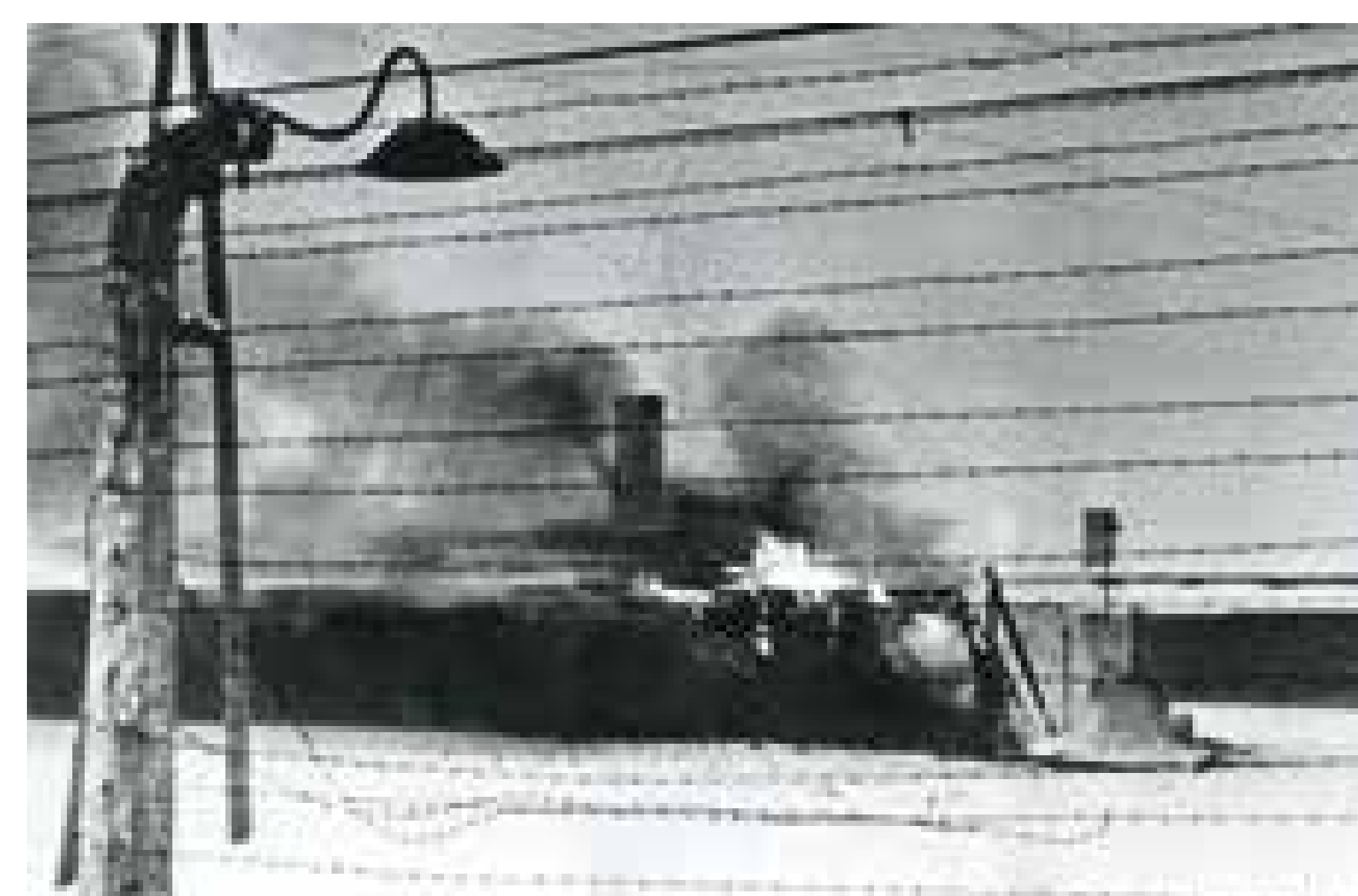
**PAUL HALTER, DIE NA DE EVACUATIE VAN AUSCHWITZ
IN HET KAMP BLEEF, GETUIGT**

▶ Door de sneeuw bedekte lichamen van gevangenen die stierven tijdens de ontruiming. Centrale weg te Birkenau (foto genomen door H. Makarewicz, een Pools soldaat).

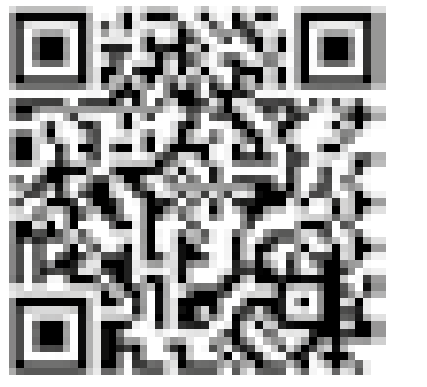

▶ De speciale Poolse en Sovjetcommissie ondervraagt SS *Obersturmführer* Anthony Thernes te Majdanek (1 september 1944).

▶ Birkenau. De SS slaagt er niet in om alle gestolen goederen te verzenden. Op 23 januari 1945 worden de opslagplaatsen in brand gestoken. De brand woedt vijf dagen lang (foto genomen door H. Makarewicz, een Pools soldaat).

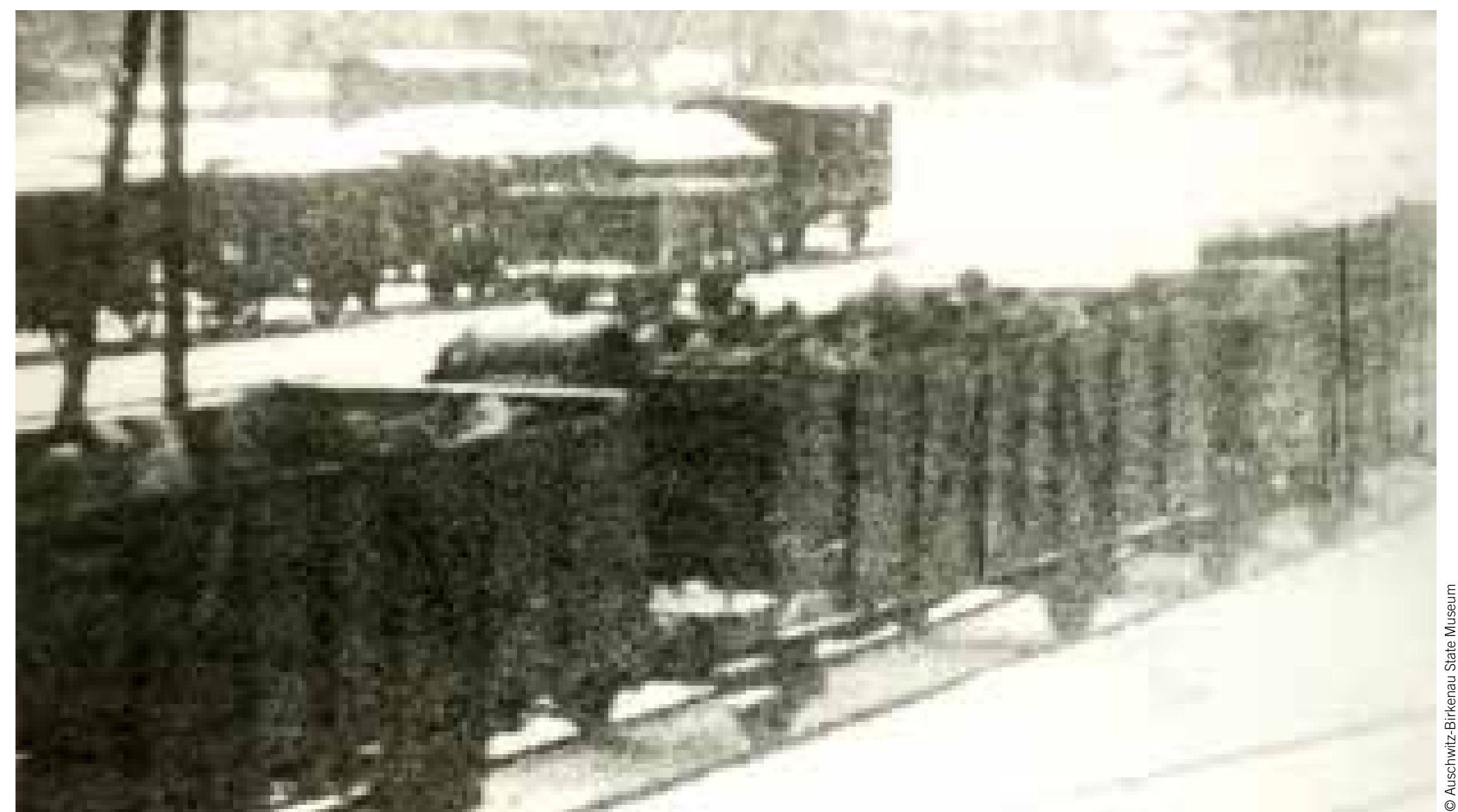

Getuigenis

© Memorial de la Shoah/Cell KZ Gedenkstätte Dachau

© Auschwitz-Birkenau State Museum

▣ Gevangenen die uit het kamp van Dachau geëvacueerd worden, lopen door een dorp in Beieren (clandestiene foto genomen door een inwoner van Percha, nabij het Stambergmeer). Tussen 27 en 30 april 1945.

▣ Konvooi van uit Auschwitz geëvacueerde gevangenen dat op 24 januari 1945 het treinstation van Kolin in de Tsjechische Republiek verlaat (beeld uit een amateurfilm die clandestien werd gedraaid door een bewoner van Kolin).

Aan het einde van de oorlog verplaatsen de nazi's op grote schaal gevangenen van het ene kamp naar het andere, al naargelang de geallieerde troepen naderen. Die verplaatsingen, te voet of per goederentrein, hebben heel wat overlijdens tot gevolg en worden 'dodenmarsen' genoemd.

De marsen vinden plaats in extreem zware omstandigheden, zonder voedsel, geschikte kleren of schoeisel. Veel gevangenen komen om van de kou of de honger, door uitputting of omdat de SS-wachters hen neerschieten als ze te traag zijn. Menselijke colonnes en treinen met stervende gedetineerden doorkruisen Duitsland tot begin mei 1945.

© United States Holocaust Memorial Museum/Courtesy of Maria Schindlerberger

▣ Gevangenen die uit het kamp van Dachau geëvacueerd worden, lopen door een dorp in Beieren (clandestiene foto genomen door een inwoner van het dorp Hebertshausen).

Onderweg zagen we tientallen lijken, van diegenen die niet verder konden. Als we halt hielden, ging ik niet zitten, uit angst dat ik niet meer overeind zou kunnen. De eerste nacht liepen we vijftien kilometer en het was koud. Tijdens de rustpauzes gingen we in een cirkel zitten op de met sneeuw bedekte grond; we zaten rug tegen rug om ons te verwarmen. Zo liepen we wel twee of drie dagen, 's nachts.

**SONIA WASSERSZTRUM GETUIGT:
DODENMARS VAN AUSCHWITZ NAAR
RAVENSBRÜCK**

© Via Wikimedia/Julius Meisner

▣ De liquidatie van de concentratiekampen ontaardt in een reeks misdaden tegen de gevangenen. Op 13 april 1945 worden meer dan duizend gevangenen uit het kamp van Mittelbau-Dora verzameld en opgesloten door de SS in een schuur in Izenschnibbe, nabij het stadje Gardelegen. Daar worden ze levend verbrand. Twee dagen later, op 15 april, ontdekt de 102^e infanteriedivisie van het Amerikaanse leger de gruweldaad. Beeld van een verkoold gevangene.

AUSCHWITZ-BIRKENAU WORDT BEVRIJD

▣ Gevangenen die in het kamp aanwezig zijn op het moment van de bevrijding. De meesten zijn ziek of aan het eind van hun krachten. Ze verschansen zich in de barakken, uit vrees neergeschoten te worden door de SS-patrouilles.

▣ Medewerkers van het Poolse Rode Kruis dragen een jonge Russische gevangene uit een barak in Auschwitz (foto genomen door een officiële Sovjetpersfotograaf – Sovfoto).

▣ Een massa kleren, schoenen en huishoudgerei bleef achter in de loodsen van Auschwitz (foto genomen door Stanislaw Mucha, een Pools fotograaf die het Poolse Rode Kruis vergezelde naar Auschwitz eind februari 1945).

Nadat ze het zwakke Duitse verzet hebben verslagen, bevrijden de eerste Sovjetverkenners op 27 januari 1945

Auschwitz-Birkenau. Het kamp lijkt uitgestorven en pas na een tijdje ontdekken de Russen de zieke en uitgeputte overlevenden, die zich in de barakken verbergen.

De gezondheidstoestand in het kamp is dramatisch. De dokters en verpleegsters van het Poolse Rode Kruis en de gezondheidsdienst van het Sovjetleger verzorgen de zieken zonder ophouden. In het hoofdkamp wordt een Rode Kruishospitaal ingericht. Gedurende een paar dagen blijft het sterftecijfer hoog.

Hoewel de verbrandingsovens in puin liggen en de gaskamers zijn afgebroken, blijkt de massamoord uit de bergen met persoonlijke bezittingen van slachtoffers, die door de Duitsers niet zijn vernietigd. Als tastbaar bewijs van de misdaden die in Auschwitz-Birkenau werden gepleegd, wordt een lijst opgemaakt met meer dan één miljoen kledingstukken en 43 000 paar schoenen.

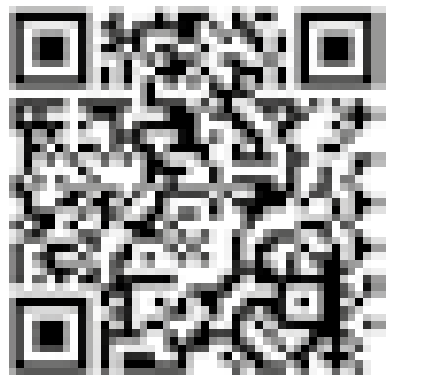
▣ Zieken worden van Birkenau naar de bakstenen barakken van het hoofdkamp getransporteerd. Het hoofdkamp werd als hospitaal heringericht.

▣ Stilstaand beeld uit de film die de Sovjets draaiden enkele maanden na de bevrijding van het kamp (*Kroniek van de bevrijding van Auschwitz, 1945*). Om propagandistische redenen werd de bevrijding door het Rode Leger in scène gezet.

DE WESTELIJKE KAMPEN WORDEN ONTDEKT (1)

Getuigenis

Bevrijding van gevangenen in Wöbbelin op 2 mei 1945 (foto genomen door een fotograaf van het Amerikaanse leger).

Net als in het oosten komt de bevrijding van de kampen in het westen onverwacht. Ze is afhankelijk van de militaire operaties en is vaak het gevolg van het feit dat Amerikaanse of Britse detachementen eerst secundaire kampen of *Kommandos* ontdekken die zich in de buurt van de belangrijkste kampen bevinden.

Als de geallieerde soldaten in de kampen binnendringen, botsen ze op de realiteit van de naziconcentratiekampen : lijken liggen opgestapeld in de openlucht, stervenden en skeletachtige lichamen in gestreepte pakken dwalen rond op het terrein.

© Koninklijk Museum van het Leger

© National Archives and Records Administration, College Park

We zagen de Amerikaanse tanks van ver aankomen. Maar het kon mij allemaal niets meer schelen, ik zag het niet meer zitten, ik was helemaal op. Ik was totaal onverschillig en apathisch. Dan moesten we nog wachten tot ze voor ons iets organiseerden. We wisten niet waarheen. Overal lagen doden, gewonden, zieken...

PINKAS REICHMAN –

BEVRIJD IN HET KAMP VAN INNSBRUCK

Wanneer de Amerikaanse soldaten op 12 april 1945 de opslagplaatsen van de Boelcke Kazerne van het kamp van Nordhausen betreden, vinden zij slechts enkele overlevenden tussen de honderden lijken op de grond.

© Cegama - Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Heelendagse Maatschappij Col. Algot

Foto genomen door een fotograaf van het Britse leger tijdens de bevrijding van Bergen-Belsen (15 april 1945).

29 april 1945. In Dachau ontdekken de Amerikaanse troepen een trein met gedeporteerden uit Buchenwald. Het ging om een veertigtal wagons waarin ongeveer 2 000 lijken lagen (foto genomen door Gérard Raphaël Algot die de Amerikaanse troepen vergezelde als correspondent voor de Belgische regering).

© Imperial War Museum

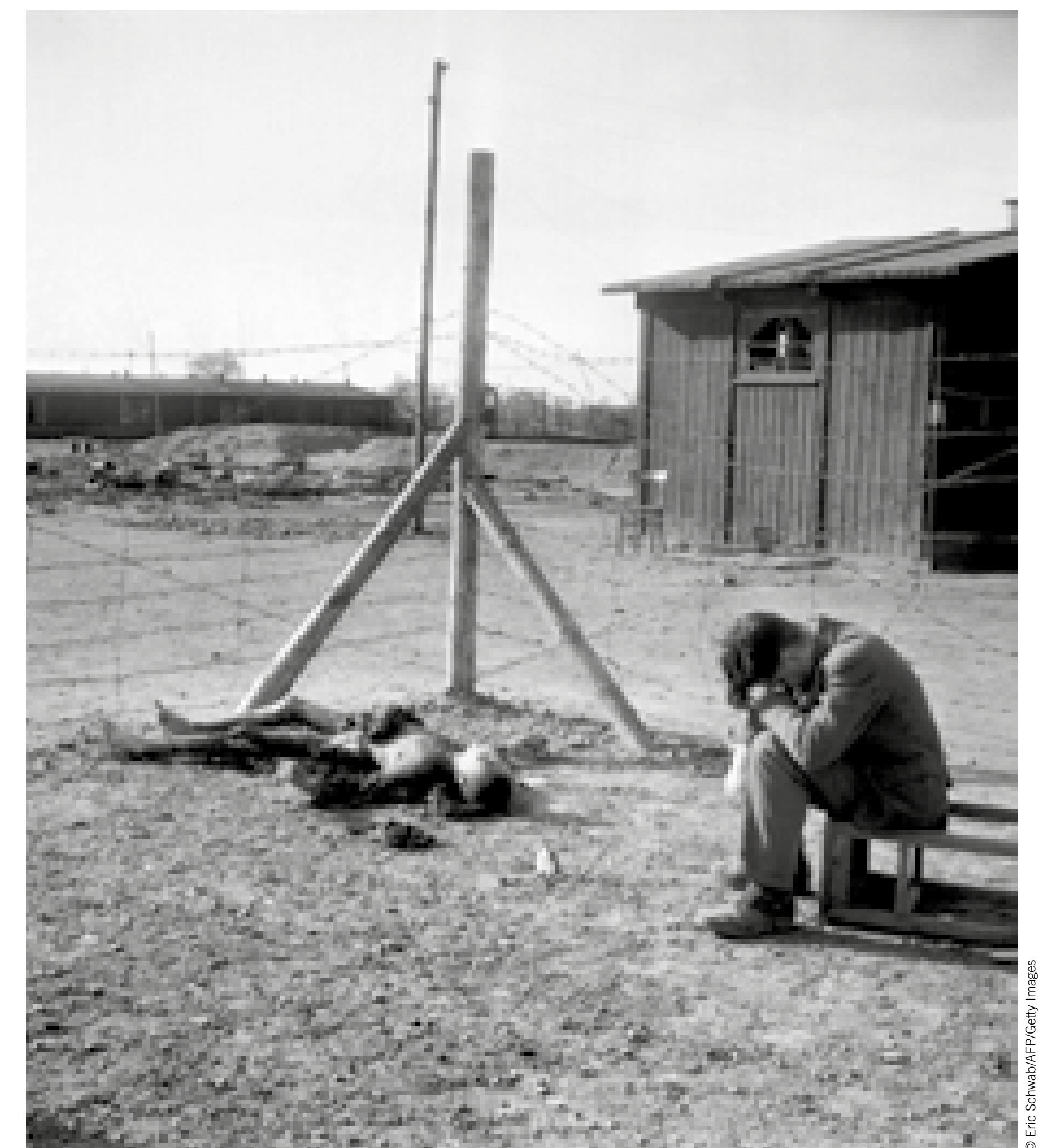
DE WESTELIJKE KAMPEN WORDEN ONTDEKT (2)

© Dapsona - Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij / Coll. Algoed

Daar de SS'ers voor de naderende geallieerden zijn gevlucht, gaat de 'bevrijding' van de kampen zelden gepaard met gevechten en collectieve vreugde-uitbarstingen. De enige kampen die met geestdrift worden bevrijd, zijn diegene waar een clandestiene politieke organisatie klaarstaat om de bevrijders te ontvangen, bijvoorbeeld Buchenwald en Mauthausen. Maar doorgaans beschikken de gevangenen niet over de kracht om de gebeurtenis te vieren en zijn ze te zwak om de barakkenkampen te verlaten.

❑ In Dachau vonden enkele sporadische gevechten plaats met de SS-eenheden die nog ter plekke waren (foto genomen door Gérard Raphaël Algoet die de Amerikaanse troepen vergezelde als correspondent voor de Belgische regering).

© Eric Schwab/AFP/Getty Images

© Dapsona - Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij / Coll. Algoed

“Op 5 mei werd ik door de Amerikanen bevrijd. Er waren geen bewakers meer, die waren 's nachts vertrokken. De Amerikanen knipten meteen de prikkeldraadversperring door, maar we bleven zitten, waarom weet ik niet maar we bleven waar we waren. We waren erg verzwakt. [...] Voor ons, Joden, was het de droevigste dag, de enige dag dat ik heb gehuild. Ik besepte maar al te goed dat ik alleen was, dat het een ramp was geweest...”

**JACQUES ROTENBACH –
BEVRIJD IN GUSEN**

© Koninklijk Museum van het Leger / Documentatiecentrum des Oostenrijkschen Widerstandes

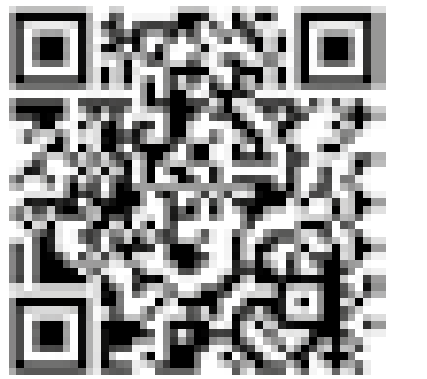
❑ Kamp van Leipzig-Thekla. Op 3 kilometer van Leipzig werkten de gevangenen van het kommando van Buchenwald in een fabriek waar vliegtuigvleugels gemaakt werden. Driehonderd gevangenen werden er levend verbrand. Eric Schwab, een AFP-fotograaf die het Amerikaanse leger vergezelde, heeft foto's van de slachting genomen. Een man zit terneergeslagen voor een lijk.

❑ Overlevenden halen de nazi-adelaar naar beneden op deingangspoort van het kamp van Mauthausen. 11 mei 1945.

❑ “Kleine” kamp van Buchenwald. Drie jonge gevangenen vergezeld van een kleine jongen wandelen langs de lijken (foto van Gérard Raphaël Algoet).

GEZONDHEIDSTOESTAND IN DE KAMPEN

Getuigenis

Gevangenen staan in de rij voor soep in Mauthausen. 12 mei 1945.

Medische teams onderzoeken bevrijde kinderen in Buchenwald (april-juni 1945).

Ik had tyfus. Ik ging mijn vader opzoeken, hij lag neer... pas later hoorde ik dat hij was gestorven. Ze stuurden me meteen naar het SS-hospitaal dat door de Amerikanen en de Fransen werd gerund. Ik werd ontluisd met afschuwelijke producten. Ze behandelden me tegen tyfus; ik liep niet, ik kroop.

**JACQUES SEPHIHA GETUIGT
(DACHAU)**

De meeste medische eenheden komen enkele dagen na de bevrijding van de kampen aan.

De gezondheidsomstandigheden zijn rampzalig. De zwaksten blijven sterven als gevolg van ziekten, ondervoeding en slechte behandeling. De meeste kampen worden onder quarantaine geplaatst, waardoor de overlevenden met de doden moeten samenleven.

De medische teams ontsmetten met DDT en enten de gedetineerden in, om onder meer de tyfus- en tuberculose-epidemieën in te dijken die onder de bevolking van de kampen hebben huisgehouden. Heel wat barakken moeten worden verbrand. Er komen massagraven voor de doden.

Bergen-Belsen, gevangenen maken hun eten klaar op enkele meters van de lijken.

Bergen-Belsen, de Britse overheden zien zich verplicht om op 23 mei 1945 de hospitaalbarakken in brand te steken, als gevolg van de uit de hand gelopen tyfusepidemie (foto genomen door een fotograaf van het Britse leger).

Het 20ste korps van het Amerikaanse leger, dat die zone bezet, is diep geschokt als het het kamp van Ohrdruf ontdekt.

Op dat ogenblik beslist de Amerikaanse legerleiding de kampen open te stellen voor buitenlandse oorlogsverslaggevers, fotografen en journalisten om zo de wereld, en meer bepaald de Amerikaanse publieke opinie, te laten kennismaken met de realiteit van de naziconcentratiekampen.

Om hun troepen te motiveren verplichtten Eisenhower, Bradley en Patton hen om de bevrijde kampen te bezoeken. Bovendien dwingen ze de burgerbevolking uit de omgeving om zich ter plekke te begeven. In sommige kampen, bijvoorbeeld Buchenwald en Dachau, zijn de stapels lijken nog steeds duidelijk zichtbaar. Vaak worden Duitse burgers ingeschakeld om slachtoffers op te graven of te begraven, en om te helpen bij de begrafenisplechtigheden. De bezoeken zijn bedoeld als een soort gewetensonderzoek dat de bevrijders aan de Duitsers opleggen.

© National Archives and Records Administration, College Park

“ Ze brachten mensen uit de naburige dorpen die moesten toekijken. Ik zag ze voorbijkomen; ze keken, ze waren bedroefd, ze gebaarden alsof ze er niets mee te maken hadden, ze hadden niets gezien, ze wisten nergens van! De Engelsen moesten erop toezien dat we hen niet te lijf gingen, het scheelde niet veel of we vermoordden hen.

**CHAIM LICHTMAN GETUIGT
(BERGEN-BELSEN)**

De Amerikaanse overheden verplichtten de bewoners van Weimar het kamp van Buchenwald te bezoeken. Ze moeten langs de lijken lopen en de lichamen van de gedeporteerden naar hun begraafplaats dragen.

© Koninklijk Museum van het Legen/United States Holocaust Memorial Museum

© The Illustrated London News - 28 april 1945

Na de ontdekking van Ohrdruf organiseert Eisenhower een heuse communicatiecampagne om de wereld op de hoogte te stellen van de gruwel van de nazikampen.

© Koninklijk Museum van het Legen/Imperial War Museum

30 mei 1945. De inwoners van Burgsteinfurt zien verplicht een film over de gruweldaden in de kampen van Buchenwald en Bergen-Belsen. De oorspronkelijke legende van de foto luidt: “Het Duitse dorp van Burgsteinfurt wordt aangeduid als ‘dorp van de haat’ door het magazine *The Soldier*, reden hiervoor is het stilzwijgen van de bewoners, maar ook de agressiviteit ten aanzien van de Britse bezettingstroepen. De autoriteiten van de militaire regering beslissen hen een les te geven door hen de film *Atrocities. The evidences* te laten zien. Bijna niemand is komen opdagen tijdens de eerste projectie. Op 30 mei worden daarom 4 000 inwoners verplicht de projectie bij te wonen.”

14 april 1945. Burgers van de stad Nordhausen graven kuilen om de slachtoffers van het kamp te begraven.

DE BEVRIJDING VAN DE KAMPEN IN DE BELGISCHE PERS

“De plus en plus horrible. Dachau. L'école de la torture” (Almaar gruwelijker. Dachau. De leerschool van de marteling), *Le Soir illustré*, 10/05/1945, nr. 672.

“Buchenwald, le camp aux 51 000 morts” (Buchenwald, het kamp van de 51 000 doden), *Le Soir illustré*, 03/05/1945, nr 671.

“Les horreurs des bagnes nazis” (De gruwel van de nazi-deportatieoord), *Le Face à mains*, 26/05/1945.

“In het Kamp van Buchenwald-bij-Weimar”, *Laatste Nieuws*, 24/04/1945.

“Des monstres” (Monsters), *Le Soir*, 24/04/1945.

“Het doodenkamp 'Auswenzin'”, *Rode Vaan*, 22/02/1945.

“De laatste dagen van het concentratiekamp Buchenwald”, *Rode Vaan*, 24/04/1945.

De schrijvende pers en de radio beschikken over uitgebreide informatie omtrent de bevrijding van de kampen en de gepleegde gruwel daden, dankzij de oorlogscorrespondenten die bij de diverse legers zijn geaccrediteerd. In de publieke opinie wordt de oorlog vanaf dan een oorlog van de menselijkheid tegen de barbaarsheid.

Vooraf de beelden van de concentratiekampen getuigen van de gruwel. De meeste Belgische kranten maken geen melding van de bevrijding van Auschwitz op 27 januari 1945. Bovendien wordt het specifieke lot van de Joden niet erkend. Dachau en Buchenwald worden symbolen van de deportatie, terwijl het uitzonderlijke karakter van de vernietigingskampen wordt verbloemd. Door voorrang te geven aan de concentratiekampen verwijzen de Belgische media de Joodse genocide naar de achtergrond; ze geven het alleenrecht van de getuigenissen aan politieke gevangenen.

“Les horreurs du camp d'Ohrdruf” (De gruwel van het kamp Ohrdruf), *Le Soir*, 11/04/1945, p. 2.

“Les martyrs et les monstres” (Martelaars en monsters), *Le Soir illustré*, 26/04/1945, nr. 670.

In het voorjaar van 1945 worden heel wat overlevenden van de kampen opgevangen in Zweden, waar ze meerdere weken herstellen voor ze naar hun land worden repatrieerd.

Een groot aantal overlevenden komt aan vanaf april 1945, in het raam van de ‘Witte bussen’-operatie die de goedkeuring van Himmler heeft. Via die operatie kan het Zweedse Rode Kruis in een eerste beweging meer dan 4 000 Scandinavische gedetineerden evacueren die in Neuengamme zijn verzameld. Het Zweedse Rode Kruis slaagt er vervolgens in om nog eens minstens 10 000 andere gedetineerden te redden, waaronder meer dan 7 000 vrouwen uit het concentratiekamp Ravensbrück en ongeveer 2 000 andere vrouwen uit *Kommandos* van buiten Neuengamme.

▣ Witte bussen geparkeerd in Padborg (Denemarken). Ze werden gebruikt om de overlevenden uit de kampen naar Zweden over te brengen.

© Klemensportage Bildbyrå/1. Göteborg AB

▣ Bezoek van een Belgische delegatie aan de overlevenden van de kampen die op krachten komen in Veigne (Zweden), 1945.

▣ Göteborg, 28 juni 1945. Het Zweedse Rode Kruis ontfermt zich over de overlevenden bij hun aankomst aan boord van de *Kronprinsessan Ingrid*.

© Carco-Centre des Archives communales en Belgique/Polfoto Stig Hartman

In het station in Denemarken stond een enorme menigte die ons verwelkomde en boterhammen toegooide. Eerst werden we ontsmet en dan werden we op de boot richting Zweden gezet. Ik was volledig uitgeput, ik had koorts. We werden naar Malmö gebracht. We kregen eten, de dokters ausculteerden ons. Daarna ging het naar naar Virestad, een Zweeds provinciestadje, en daar werd ik naar het ziekenhuis gebracht, want ik was volledig uitgeput.

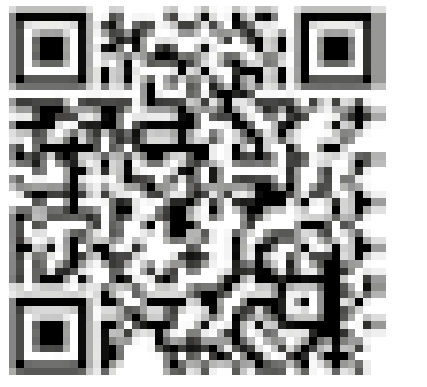
**PAULA SCHUMILIVER GETUIGT –
GEDEPORTEERD NAAR RAVENSBRÜCK,
GEËVACUEERD DOOR HET RODE KRUIS NAAR
DENEMARKEN IN HET BEGIN VAN MEI 1945**

▣ Malmö. Het personeel van het Rode Kruis en bewoners ontvangen de overlevenden uit de kampen.

© Arkivfoto-Sybersteden

Getuigenis

Op de terugweg maken de overlevenden van het kamp van Dachau een halte in Trier.

Repatriëring van Belgische overlevenden op de luchthaven van Nohra, nabij Buchenwald. Tussen 27 april 1945 en 3 mei 1945 (foto genomen door François-Louis Ganshof die zijn broer Walter Ganshof van der Meersch naar Duitsland vergezelde; die laatste was hoofd van de Belgische militaire missie bij het hoofdkwartier van de Geallieerden).

We zagen de Belgische delegatie, reporters en nog anderen aankomen; ze stelden een lijst op met alle Belgen ter plaatse. Op die manier kon het Rode Kruis mijn familie in België meedelen dat ik in leven was. Uiteindelijk werden we in vrachtwagens gestopt en naar het vliegveld in Nohra gebracht, waar we zouden worden gerepatriëerd. In Nohra waren er niet genoeg vliegtuigen en we moesten er nog drie weken langer blijven.

EZRA NATAN, MET HET VLIETUIG UIT BUCHENWALD GEREPA TRIEERD, GETUIGT

© Cegoma - Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Holocausten - Mantschappi

Om de repatriëring van hun onderdanen te organiseren moeten de regeringen van de geallieerde landen zich verlaten op de SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force – opperbevel van de geallieerde strijdkrachten), die voorrang verleent aan krijgsgevangenen zolang de militaire operaties voortduren. Terwijl ze (vaak angstvallig) op hun vertrek wachten, worden de gedeporteerden gehergroepeerd in verzamelkampen of ‘vluchtelingenkampen’ onder het gezag van Amerikanen en Engelsen. De

regels voor terugkeer verschillen: individuele of collectieve terugkeer voor de gedeporteerden in de grote kampen; terugkeer per vrachtwagen, per trein en soms per vliegtuig.

In het oosten, de Sovjetzone, duurt de repatriëring bijzonder lang. Na een odyssee van meerdere dagen langs Poolse en Russische steden worden de bevrijde gedeporteerden bijeengebracht in Odessa, waar ze inschepen richting Marseille, via de Zwarte en de Middellandse Zee.

© Fédération Nationale des Déportés et Internés, Résistants et Patriotes (FNDRP)

Brits schip dat van Odessa vertrokken is en aankomt in Marseille. Aan boord bevinden zich krijgsgevangenen, maar ook een zestigtal overlevenden uit Auschwitz. Op de kaaien komt de bevolking kijken, de officiële delegatie op kop. Eind maart – begin april 1945.

© Koninklijk Museum van het Leger

Vrijgelatenen uit Wöbbelin. De oorspronkelijke legende van de foto luidt: “Foto genomen in het doorgangskamp van Jessenitz, dat op 6 mei door de Amerikanen geopend werd in een verlaten wapen- en munitiefabriek. Foto genomen op het moment van vertrek van een konvoi naar Nederland, Frankrijk en België op donderdag 10 mei 1945”.

❑ SHAEF registratiekaart die toeliet om de identiteit van de te repatriëren mensen te controleren. DP-kaart van Félix Lipszyc die naar Auschwitz gedeporteerd werd met het XXe konvooi uit Mechelen. Hij ondergaat de Dodenmarsen tot in Buchenwald en wordt daar bevrijd. Hij wordt in juni 1945 gerepatrieerd.

❑ Terugkeer van overlevenden aan boord van een DC 10, waaronder Max Brunner (midden, omringd door een Belgische politiemans en een militair). Max Brunner wordt gearresteerd in juni 1943 en opgesloten in de kazerne Dossin om met het konvooi Z van 13 december 1943 gedeporteerd te worden. De gedeporteerden van dit konvooi, samengesteld uit diplomatisch "beschermd" Turkse en Hongaarse Joden, worden niet naar Auschwitz, maar wel naar Buchenwald gestuurd.

De terugkeer van gedeporteerden is een prioriteit voor de Belgische regering;

ze trekt aanzienlijke middelen uit voor het Belgisch Commissariaat voor de Repatriëring, dat op 27 juni 1944 wordt opgericht. Ondanks de instabiele politieke toestand in het land en een zekere mate van improvisatie is de Belgische repatriëringsoperatie een succes. Bijna 300 000 Belgen die in Duitsland worden vastgehouden (krijgsgevangenen, dwangarbeiders en gedeporteerden) kunnen snel terugkeren. Tussen april en half juni keren per dag gemiddeld 4 000 tot 5 000 gerepatrieerden naar België terug.

Het Belgisch Commissariaat voor de Repatriëring stuurt meer dan vierhonderd 'verbindingsofficieren' naar de bezette gebieden om de terugkeeroperatie te vergemakkelijken. Behalve opzoeken op basis van familieaanvragen doorzoeken ze ook ziekenhuizen, gevangenis, kampen en alle denkbare plekken waar ze landgenoten kunnen aantreffen die moeten worden gerepatrieerd.

© La Lettrine, 11/06/1945, p. 1

❑ Om en bij de 600 000 vreemdelingen, waaronder een half miljoen Fransen, reizen via België. De Fransen die door België reizen, getuigen van een zeer goede ontvangst. Met name het enthousiasme van de bevolking en de efficiëntie van de organisatie worden vermeld.

© Joods museum van België

© Cegoma - Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij

❑ Terugkeer van Belgische gedeporteerden via de "bevrijdingstrein". Juni 1945.

© Cegoma - Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij/UPB

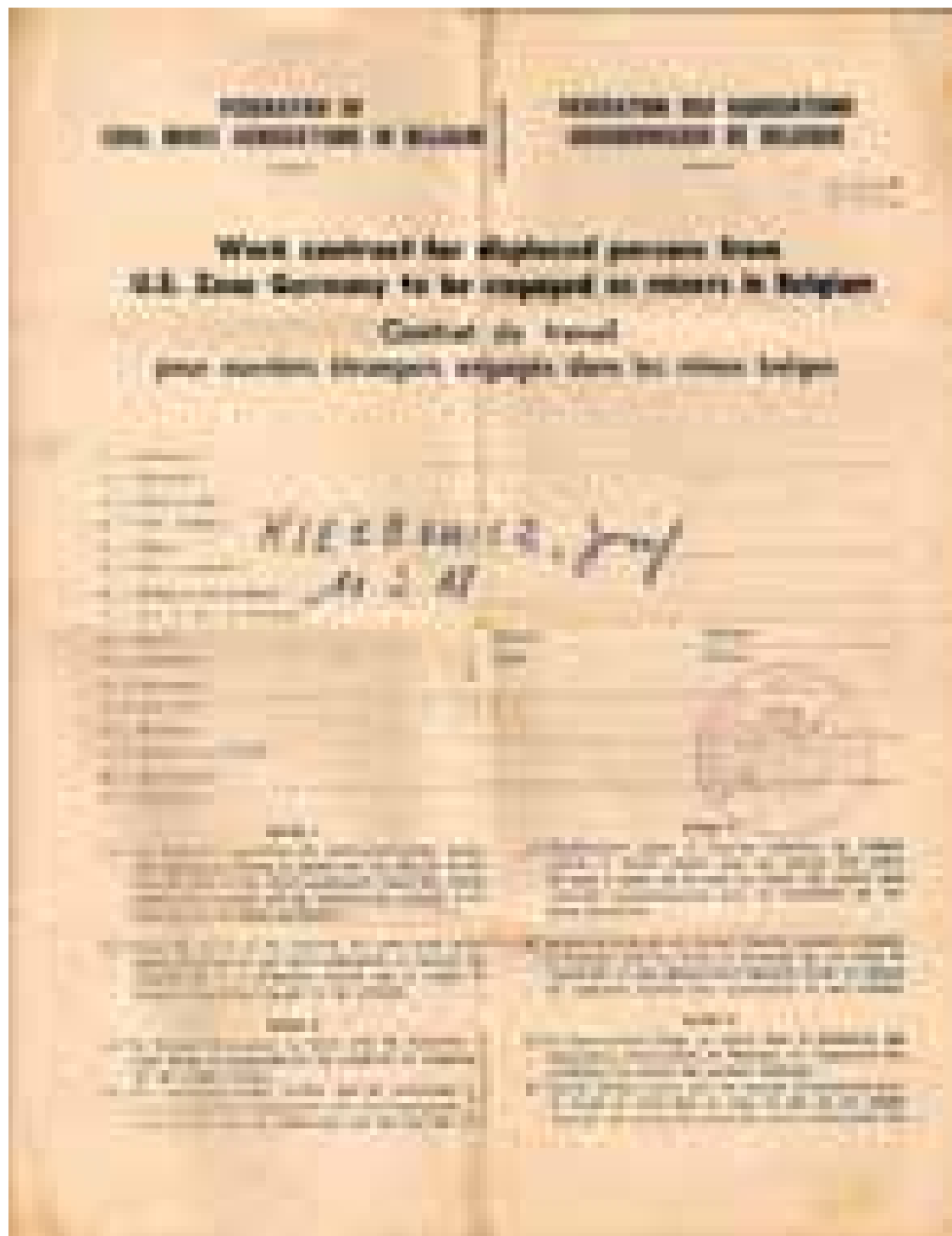
❑ Brussel op 31 mei 1945. De overlevenden uit de kampen poseren voor de foto bij hun aankomst in het Zuidstation.

Mei 1945. Registrering van een Poolse familie in het vluchtelingenkamp van Hamburg. De plaats werd de "zoo" genoemd wegens de nabijheid van de dierentuin van Hagenbeck (foto genomen door een fotograaf van het Britse leger).

Bijeenkomst van Joodse *DPs* voor een huwelijk in het vluchtelingenkamp van Ebelsberg, nabij Linz in Oostenrijk. Tussen 1946 en 1951.

Fedechar – werkcontract. Ten gevolge van de rekruteringscampagnes van de Belgische overheid in de kampen, zullen een belangrijk aantal vluchtelingen de Belgische mijnwerkers komen versterken.

DP-kamp te Bremen, 21 augustus 1947. Een meerderheid Joodse *DPs* wenst naar Palestina te gaan, maar botst op de weigering van Groot-Brittannië. De zionistische beweging is sterk aanwezig in de *DP*-kampen.

Eind oktober 1945 zitten nog altijd één miljoen mensen, waaronder 250 000 Joden, in de vluchtelingenkampen opgesloten. Ze weigeren terug te keren naar landen onder communistisch bewind, ofwel – zoals de uit Oost-Europa afkomstige Joden – leven ze liever niet in landen waar antisemitisme heerst. Bovendien zijn maar weinig landen bereid om die Joden op te nemen en Groot-Brittannië verzet er zich tegen dat ze zich in Palestina vestigen.

Om tijdelijk onderdak te bieden aan wie de geallieerden *Displaced Persons (DPs)* noemen, beheren de geallieerde militaire autoriteiten en de UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration, de VN-administratie voor bijstand en wederopbouw) een honderdtal kampen in Duitsland, Oostenrijk en Italië. Joodse *DPs* worden gehergroepeerd in speciale kampen, wat het geleidelijke herstel van hun identiteit bevordert.

Bijna alle kampen gaan voor 1952 dicht. Het laatste kamp, in het Oostenrijkse Wels, sluit in 1959 zijn deuren.

“Niet zo maar om het even wie kreeg een visum. Je moest wachten en nog eens wachten. De Fransen en de rest vertrokken al snel, maar wie bleef er over in het kamp? Poolse Joden en die werden geregistreerd... In oktober verbleef ik nog altijd in Bergen-Belsen. Het was niet langer een concentratiekamp, maar het bleef een kamp en je had toestemming nodig om er weg te gaan.

MARIE MEHLER GETUIGT (BERGEN-BELSEN)

Mei 1945. Het *DP*-kamp van Föhrenwald nabij München is gehuisvest in barakken die oorspronkelijk voor arbeiders van IG Farben bedoeld waren. Dit kamp zal als een van de laatste zijn deuren sluiten in 1957.

DE TERUGKEER EN OPVANG VAN POLITIEKE GEVANGENEN

© Carob - Centre des Archives communales en Belgique

Overlevenden uit Buchenwald worden ontvangen in het Koninklijk Circus in Brussel op 30 april 1945.

Terugkomst en ontvangst van Frans Gevaers, lid van de 'Zwarte Hand', een groep die aan actief verzet deed in de Rupelstreek. Hij werd gedeporteerd naar Esterwegen en Buchenwald. Op het welkomspaneel staat geschreven: "Ons weggevoerden huldigen wij. Wees welkom weder op de hei."

© Gezamen. Studie en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij

voor de Repatriëring de gedeporteerden efficiënt op, ondanks een gebrekkige voorbereiding. Om de gedeporteerden te herbergen, worden opvangcentra opgericht in scholen, ziekenhuizen en katholieke instellingen die hun gebouwen en mensen ter beschikking stellen. Van overheidswege worden maatregelen genomen om de gerepatrieerden te helpen, bijvoorbeeld gratis gezondheidszorg, verblijf in sanatoria voor rekening van de Staat en extra steenkool- en voedselbonnen.

We weten niet precies hoeveel Belgische politieke gevangenen in de nazikampen verbleven. Uit een telling van het Belgisch Commissariaat voor Repatriëring eind 1946 blijkt dat 9 000 politieke gevangenen waren teruggekomen uit Duitsland. 6 000 à 7 000 anderen stierven in de kampen.

We kwamen aan in het Brusselse Noordstation, er klonk militaire muziek. Er waren daar officier-artsen en wat weet ik nog allemaal. Ik herkende het Rogierplein niet meer, door de emotie van het terugkeren en ook door al die mensen om ons heen die maar vragen stelden... Toen ik thuiskwam, zag het plein zwart van het volk en de bloemen, van de bloemen en de mensen die niet weg wilden gaan. Vooral omdat ze nieuwsgierig waren.

**JULES TRIFFET, GEREPATRIEERD UIT
NEUENGAMME OP 21 MAI 1945, GETUIGT**

© Gezamen. Studie en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij

Affiche van het Belgisch Commissariaat voor Repatriëring dat aangeeft welke formaliteiten moeten vervuld worden.

Als de konvooien met gerepatrieerden aankomen, veroorzaakt dat samenscholingen in stations en repatriëringcentra. Ter ere van de overlevenden van de kampen worden welkomststoeten en ceremoniën georganiseerd. Families wachten hun terugkerende verwanten op, toeschouwers geven uiting aan hun solidariteit, soms ook aan hun ongezonde nieuwsgierigheid.

Met de hulp van privéorganisaties en lokale overheden vangt het Belgisch Commissariaat

Limelette: verzorgingstehuis voor politieke gevangenen van "Solidariteit" (sociale dienst van het Onafhankelijkheidsfront)

© Carob - Centre des Archives communales en Belgique

Getuigenis

Om de kinderen op te halen, gebruikt de AIVG een jeep van de Joint (AJDC – American Joint distribution Comitee), een Joods-Amerikaanse hulporganisatie en voornaamste geldschieter van de AIVG.

Als ze na hun deportatie terugkeren, zijn de Joodse overlevenden blut en geïsoleerd; ze hebben geen familie meer om hen op te vangen, geen onderdak, geen persoonlijke bezittingen en geen werk. Hun lichamelijke en geestelijke toestand is rampzalig. Maar de Belgische autoriteiten beseffen helemaal niet dat ze voor hen specifieke maatregelen moeten nemen. Vanaf dat ogenblik bundelt de Joodse gemeenschap de krachten en ze springt in voor de Staat, meer bepaald via het AIVG (Aide aux Israélites Victimes de la Guerre/ Hulp voor Israëlitische Oorlogsslachtoffers) dat in oktober 1944 wordt opgericht.

De prioriteit van het AIVG is uiteengevallen gezinnen weer bijeen te brengen, maar veel Joodse kinderen zullen hun ouders niet terugvinden. Eind 1945 heeft de instelling in haar tehuizen 464 kinderen onder haar hoede. Ook het zoeken naar en identificeren van vermisten is een belangrijke zorg van het AIVG, dat een afdeling ‘Opzoeking en repatriëring’ opricht.

© Joods museum van België

© Joods museum van België, Archief • Fonds Solidarité juive •

Kantine van de Solidarité juive in 1945, Overwinningstraat 61 te Sint Gillis.

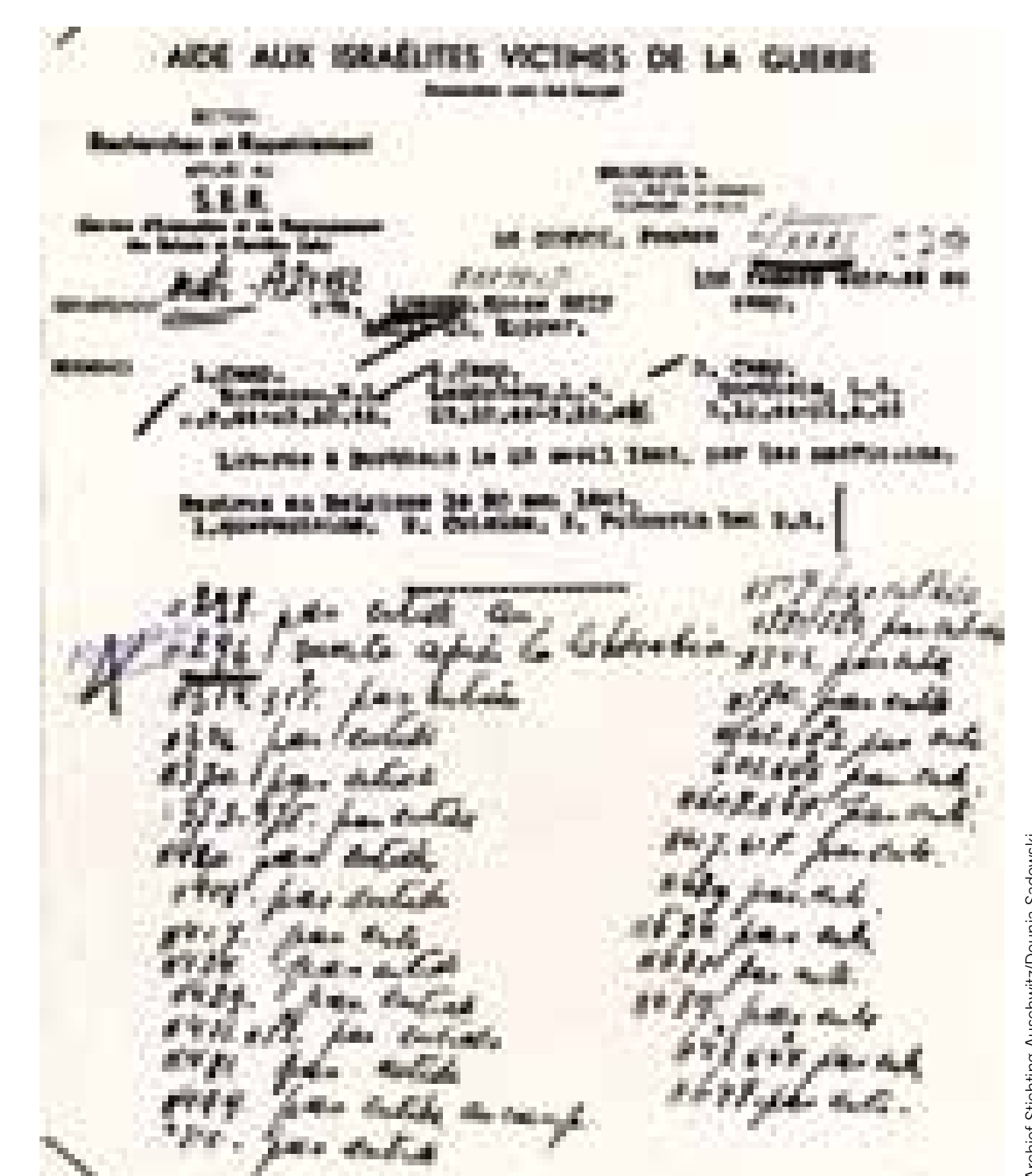
© Joods museum van België

Het tehuis van Profondsart, gelegen op het Waals-Brabantse platteland, ontvangt jonge Joodse wezen vanaf juli 1945. In februari 1947 wonen er 47 kinderen tussen 8 en 16 jaar. In juli 1950 sluit het tehuis zijn deuren.

Toen ik in het Zuidstation aankwam, had ik geen rooie duit, ik had geen slaappleats, mijn man was dood, ik stond met niemand nog in contact. Ik liep maar, ik wist niet waarheen. Ik ging naar het Joods Centrum in de Zuidstraat. Ik wilde nieuws over mijn kinderen. Ze vertelden me dat ze in leven waren en waar ik ze kon vinden.

**LEICA BEIGLER, GEREPATRIEERD
UIT DACHAU-ALLACH, GETUIGT**

© Archief Stichting Auschwitz/Duina Schouw

Vragenlijst van de onderzoeksdienst van het AIVG.

JOODSE SLACHTTOFFERS (2)

▣ Tot 1948 worden Joodse overlevenden opgevangen in dit voormalige hotel in Tervueren.

▣ Tehuis van Tervueren: tafel opgesteld ter ere van de nieuwe pensionarissen.

▣ Het AIVG houdt zich bezig met het economische en sociale herstel van de Joodse bevolking van het land. Het levert materiële hulp (onderdak, meubelen, kleren, schoenen, voeding enz.), richt zijn eigen werkdienst op, financiert bejaardentehuizen en revalidatiecentra, en beschikt over een medische dienst waar niet alleen de overlevenden van de concentratiekampen worden verzorgd, maar ook wie tijdens jaren van clandestiniteit slecht zijn verzorgd of gevoed.

Op juridisch vlak helpt het AIVG bij het beschermen van de rechten van Joden, zowel van wie voor 1940 in België woonde als van wie na de bevrijding van de kampen op Belgisch grondgebied is aangekomen en in principe geen recht heeft om in het land te verblijven. Het AIVG laat de recent aangekomen Joden erkennen als 'transitvluchtelingen', een uitzonderingsstatuut dat wordt toegekend op voorwaarde dat ze van plan zijn snel naar Palestina uit te wijken.

Bladzijden uit het vreemdelingenregister van Tervueren – In 1946 werden 45 overlevenden uit de nazikampen ingeschreven in het vreemdelingenregister van de gemeente. De meesten emigreren later naar Palestina (19) en de Verenigde Staten (11).

▣ Ester Telmanovicova werd geboren in Tacovo (Transcarpathië, Oekraïne / Tsjecho-Slowakije) op 11 november 1920. Ze arriveert in België in juli 1945 vanuit Auschwitz. Vanaf december 1945 verblijft ze in het tehuis van Tervueren, in afwachting van een toestemming om naar de Verenigde Staten te emigreren. Melding van haar vertrek naar Kansas-City op 15 februari 1946.

▣ Maryla Dymant werd geboren in Bendzin (Polen) op 6 november 1919 en komt aan in België in maart 1945. Vanaf 16 april 1946 verblijft ze in het "thuis van de Israëlieten" op de Leuvensesteenweg in Tervueren "in afwachting van haar repatriëring naar Palestina". Ze komt uit het kamp van Mecklenburg en blijft uiteindelijk definitief in België.

▣ Szyje Opatowski werd geboren in Radawa (Polen) op 16 juli 1919 en arriveert in België in januari 1946. Vanaf 9 januari 1946 verblijft hij in het "tehuis van de Israëlieten" op de Leuvensesteenweg in Tervueren "in afwachting van zijn vertrek naar Palestina". Komt van het kamp van Dachau en verlaat de gemeente op 20 augustus 1946 zonder een adres na te laten.

Na de bevrijding starten de autoriteiten een uitgebreide informatiecampagne op om de reikwijdte van de nazimisdaden aan de volledige bevolking uit te leggen. In het Brusselse Jubelpaleis wordt een grote tentoonstelling over 'Hitlers misdaden' geopend, met een monumentale kopie van de toegangspoort van het fort van Breendonk.

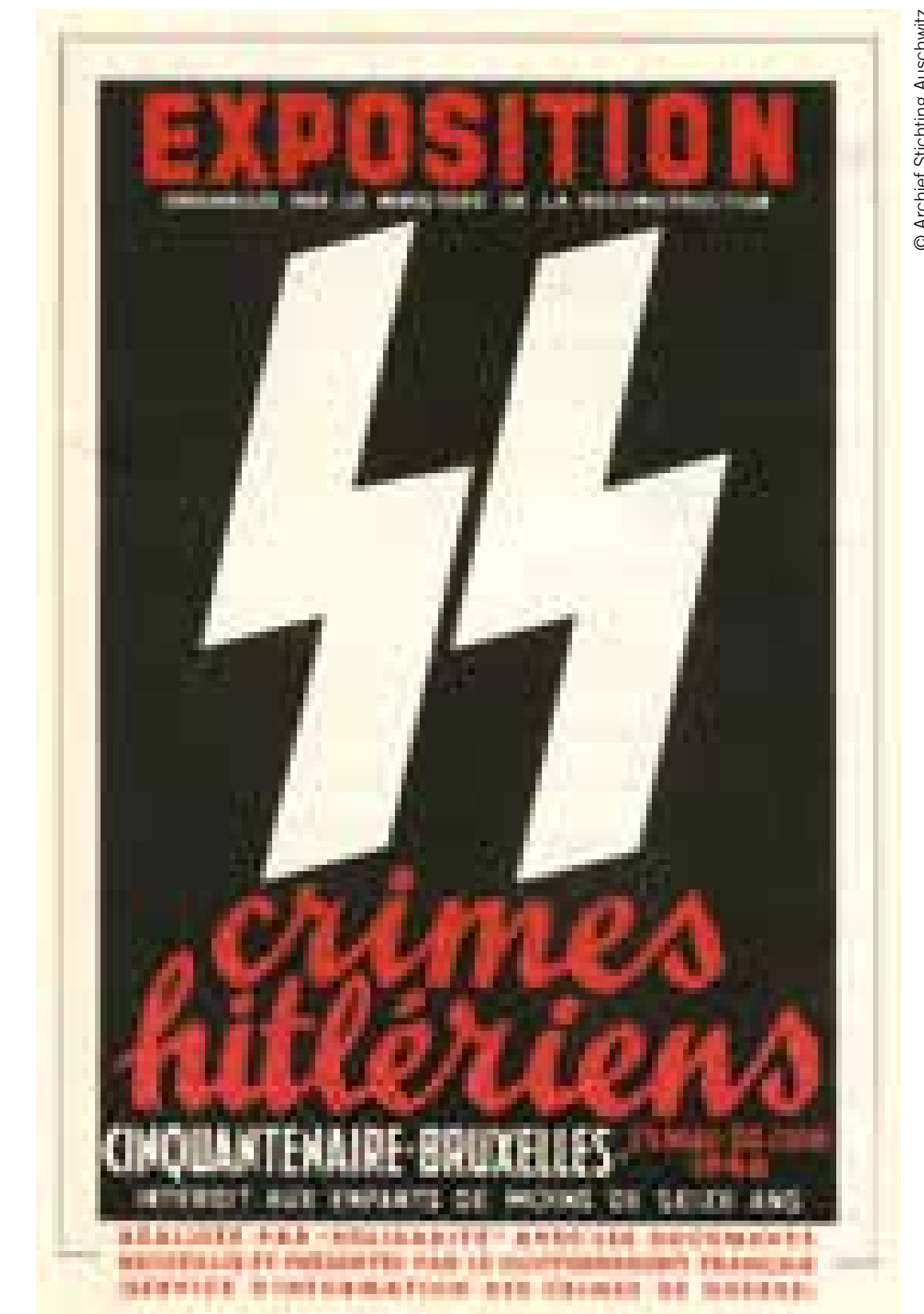
In 1947 rijdt door het hele land een tentoonstellingstrein met politieke gevangenen om de wreedheden van de bezetter duidelijk te maken. In hetzelfde jaar wordt het fort van Breendonk uitgeroepen tot nationaal gedenkteken. Het fort wordt in die tijd via een reeks herdenkingsbrochures, persartikelen en boeken in het collectieve geheugen verankerd. In de onmiddellijke naoorlogse periode worden heel wat getuigenissen van kampoverlevenden uitgegeven. Maar tot begin jaren 1950 verschijnen vijfmaal zo veel getuigenissen over Breendonk als over de Dossinkazerne, en veertienmaal zo veel als over Auschwitz.

❑ Omslagen van boeken die door overlevenden van de kampen gepubliceerd werden in de naoorlogse jaren.

© Archief Stichting Auschwitz

❑ Tentoonstelling in het Jubelpark te Brussel. Na een passage in Parijs, in de zomer van 1945, verhuist ze naar België op initiatief van het Ministerie van Heropbouw.

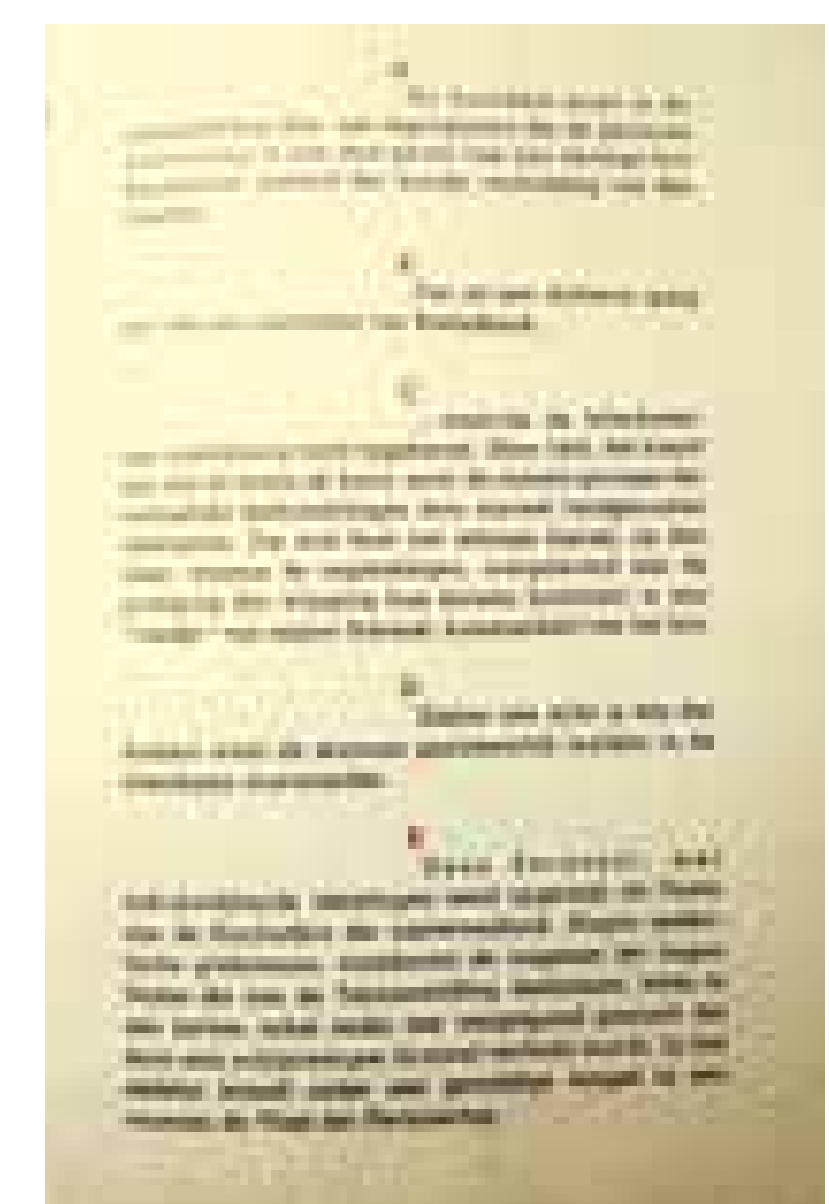

© Archief Stichting Auschwitz

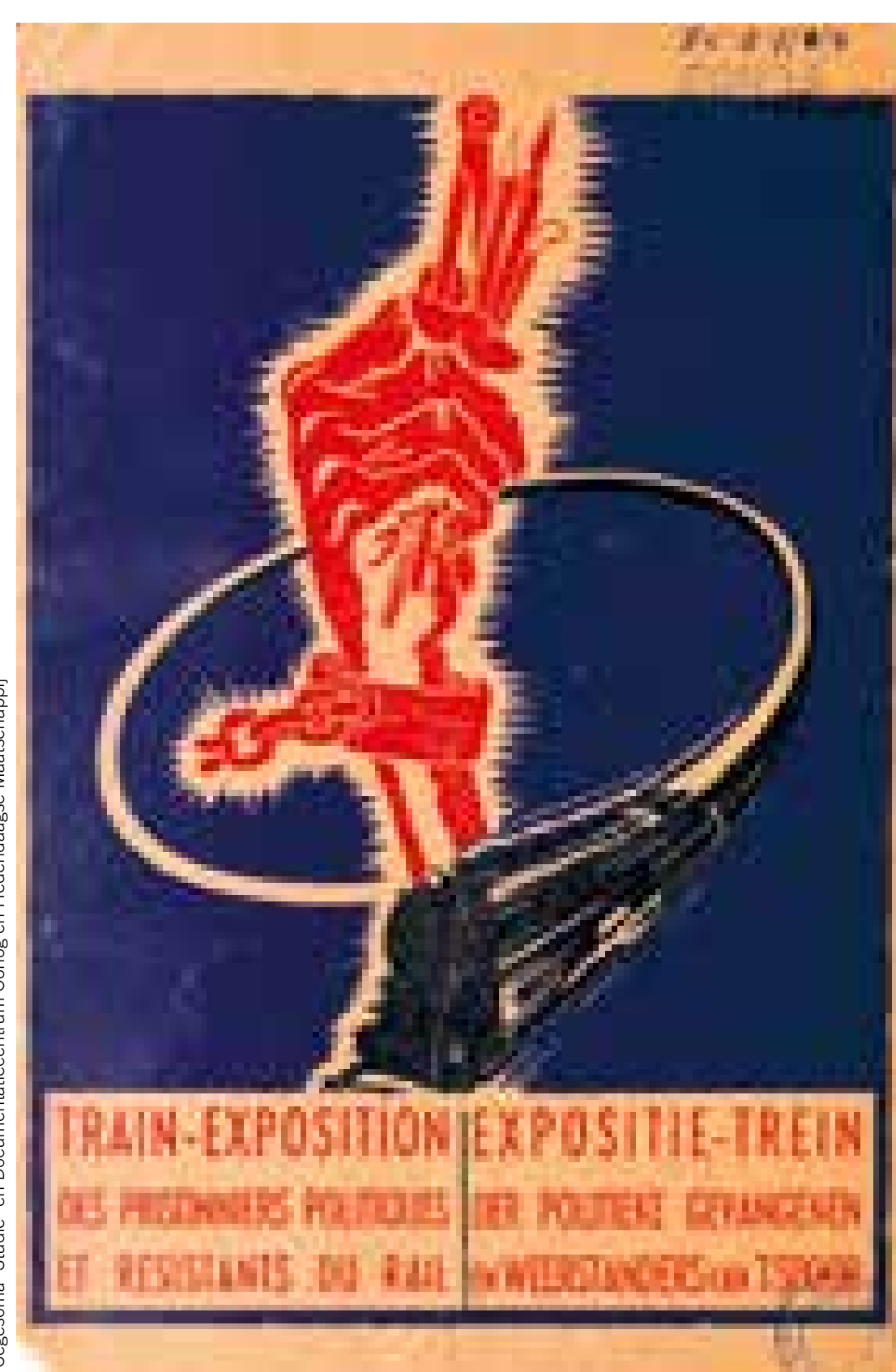
❑ Bladzijden uit de tentoonstellingscatalogus.

© Archief Stichting Auschwitz

© Archief Stichting Auschwitz

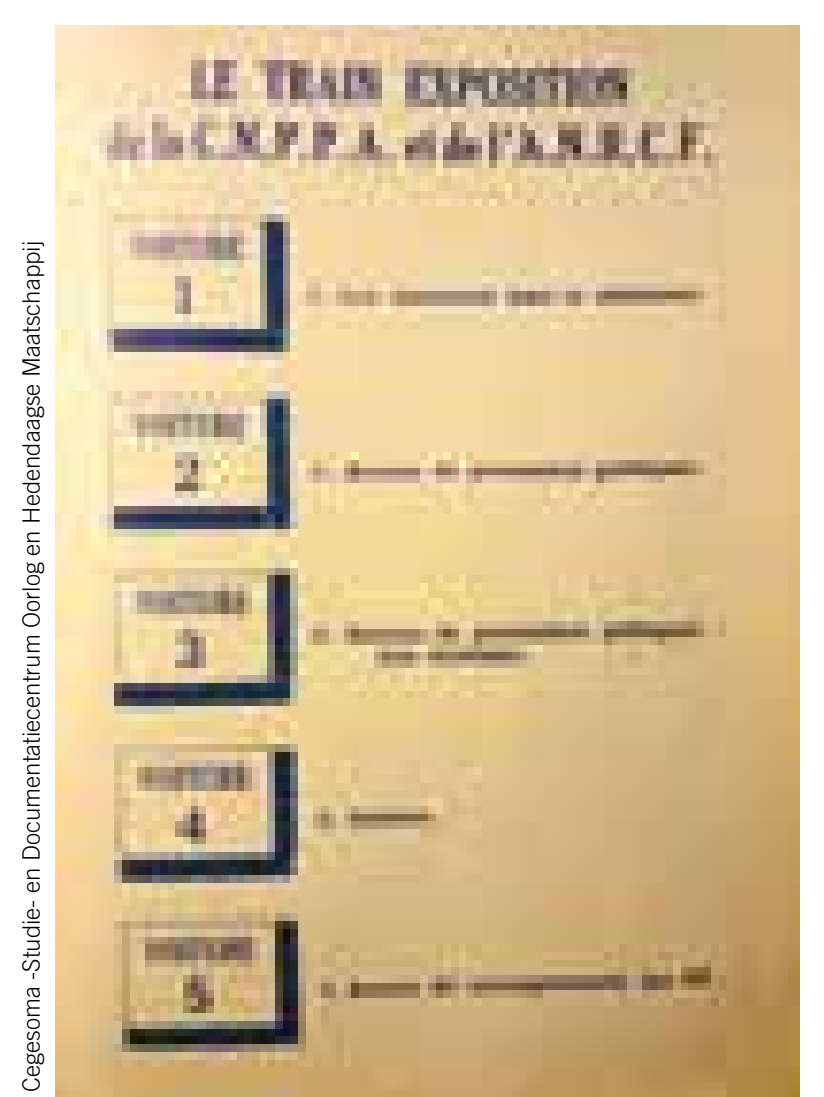

© Cegesoma, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Herdenkdagen Maatschappij

❑ Catalogus van de tentoonstellingstrein die doorheen het hele land reist in 1947. Binnenin de catalogus staat de precieze inhoud van de wagons vermeld.

© Cegesoma, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Herdenkdagen Maatschappij

© Cegesoma, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Herdenkdagen Maatschappij

▣ Bijeenkomst van vriendenkringen op de Grote Markt van Brussel op 7 april 1946. De legende bij de foto luidt: "Demonstratie van voormalige politieke gevangenen ter gelegenheid van het Nationaal Congres bij het ontstaan van de NCPGR."

▣ Bijeenkomst van de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen en Rechthebbenden – NCPGR (1950). Op deze foto ziet men enkele stichtende leden, zoals Arthur Haulot (links).

▣ Congreskolom in Brussel in 1948. Rond de kampoverlevenden hangt een aura van patriotisme, wat hen meteen een zekere legitimiteit schenkt. Militaire symbolen worden ingezet, zoals vlaggen en neerlegging van bloemen aan het gedenkteken van de Onbekende Soldaat.

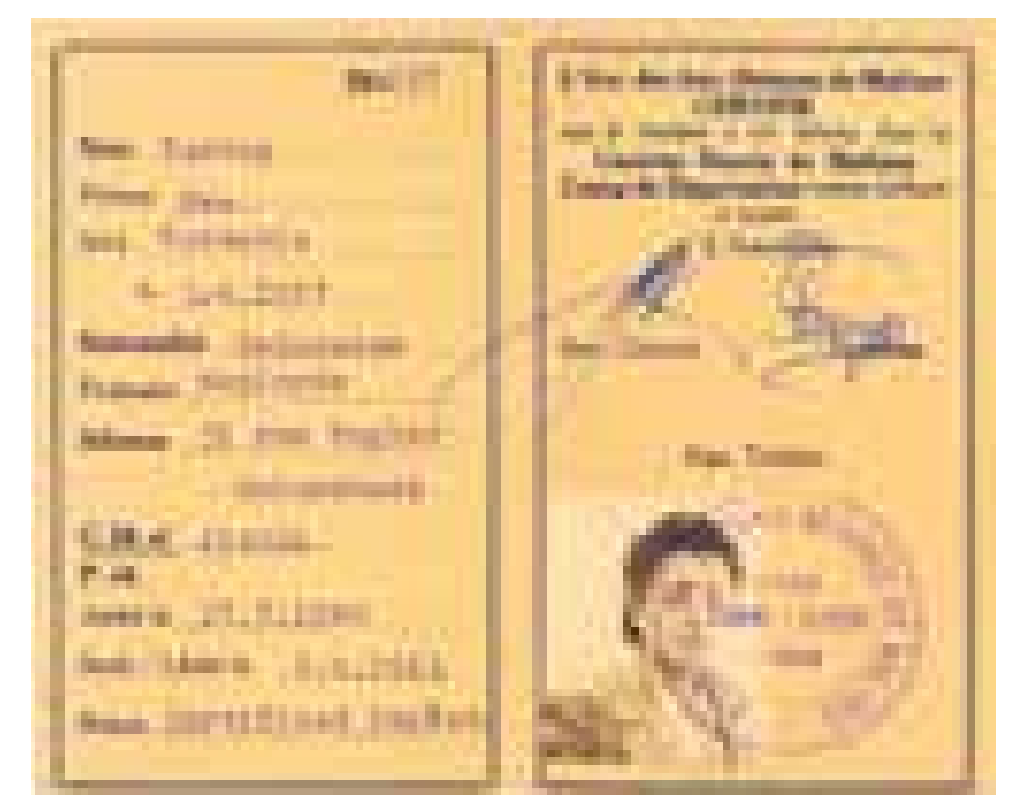

▣ Congres van de politieke gevangenen van Neuengamme in Luik op 12 mei 1948.

In de onmiddellijke naoorlogse periode worden heel wat verenigingen van kampoverlevenden opgericht om de materiële en morele belangen van oud-gedetineerden te verdedigen. Met de bedoeling om alle kampoverlevenden bijeen te brengen volgens het 'criterium van leed' wordt op 6 april 1946 de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen en Rechthebbenden (NCPGR) in het leven geroepen. Die eenduidigheid zou worden bevestigd door het officiële statuut van politiek gevangene, maar de katholieke oppositie en de vaderlandslievende verenigingen verhinderen dat Joodse overlevenden toegang krijgen tot het statuut van politiek gevangene, dat door de wet van 16 maart 1947 wordt gecreëerd.

Naoorlogse toespraken eren vooral de nagedachtenis van patriotten en strijders. Tientallen jaren lang is de Jodenvervolgung afwezig in het collectieve geheugen. De slachtoffers van deportatie op raciale gronden zijn weinig talrijk, niet georganiseerd en willen in de eerste plaats hun leven weer opbouwen. Toch wordt op 30 mei 1948 een gedenkplaat opgesteld in de Dossinkazerne. Op initiatief van de Unie van Joodse Gedeporteerden en Rechthebbenden in België, opgericht in 1953, wordt vanaf 1956 jaarlijks in de Dossinkazerne een herdenkingsceremonie georganiseerd.

▣ Gedenkplaat die op de muur van de Kazerne Dossin werd aangebracht.

▣ Lidkaart van de Association des anciens détenus (Vereniging van voormalige gevangenen) van Mechelen, die slechts kort heeft bestaan.

© Archives Fondation Auschwitz/Philippe Meunard